

a napjainkban is használatos öntöltő pisztolyok megszerkesztéséhez.

A fegyverszerkesztők egy része már az 1870-es években foglalkozott a lövés-kor keletkező, hátrafelé ható erő hasznosíthatóságával. A kísérletezők (Plesner 1872., Lutze 1874., Krnka 1883.) sorából kiemelkedik Hiram Maxim, aki 1883-ban egy Winchester-puskát öntöltővé szerkesztett át. Az érdeklődés ekkor a pisztolyok felé fordult, de az eredmények csak az 1890-es években kezdtek beérni. A rendelkezésre álló adatok szerint elsőként Ferdinand Mannlicher jelentkezett 1894-ben ötlövetű pisztollyal.

Az azóta eltelt idő alatt és jelenleg is — a polgári használatban, valamint a hadseregekben — elterjedten használt, egyeduralgkódó jellegű öntöltő pisztolyok felsorolása nem lehet ennek az ismertetőnek a feladata. Helyette meg kell elégednünk az ismertebb fegyverszerkesztők nevének, illetve a fegyvertípusoknak az országokéi felsorolásával. Belgium: Bayard, Pieper; Németország: Walther, Dreyse, Mauser; Olaszország: Beretta; Ausztria: Steyer, Pieper; Magyarország: Fég, Frommer; Anglia: Webley és Scott; Egyesült Államok: Savage; Csehszlovákia: Zbrojovka. A tá-

volról sem teljes felsorolásból nem hiányozhat F. V. Tokarev szovjet fegyverkonstruktőr nevének és munkásságának kiemelése. Tokarev a hazánkban is jól ismert és a néphadseregünkben 1948—1963 között használt TT pisztoly megszerkesztője.

Az öntöltő pisztolyokról szóló fejezetet a szerző azzal zárja, hogy az elmúlt másfél évszázad alatt az ismertetett revolvereken és öntöltő pisztolyokon kívül még igen sok látott napvilágot. A könyvnek azonban nem az a célja, hogy a fegyvergyűjtők katalógusa legyen, csupán a maroklófegyverek fejlődésének legjellegzetesebb állomásait, mozzanatait igyekszik bemutatni. Ezt a fejezetet 36 szövegekzi ábra és 108 műnyomású fénykép illusztrálja.

A könyv *Függeléke* (Balázs József) a pisztolyok szerkezetével, működésével kapcsolatos fogalmak magyarázatát adja, és ezek eszközeit is bemutatja. (5 szövegekzi ábra és 2 fénykép.)

A munkát a pisztolyok fejlődésének főbb állomásait jelző időrendi táblázat teszi teljessé.

Könyvünket a fegyvertörténet iránt érdeklődő olvasóinknak és a szép könyvek gyűjtőinek ajánljuk.

Szabó Sándor

KÜLFÖLDI HADTÖRTÉNELMI FOLYÓIRATOK SZEMLEJE

Militärgeschichte (Német Demokratikus Köztársaság) 1976. 1—6. szám.

NDK-beli testvérintézményünk 1976-ban is tudományos eredményekben gazdag 6 folyóirat-számot adott ki. Ezekben a hadtörténelmi kutatások legújabb állását 25 tanulmány, számos közlemény és más publikáció reprezentálja. Valamennyiről nem ejthetünk szót, csupán a magyar szempontból is figyelemre méltókat emeljük ki.

Különösen a várpalotai új Tüzér Múzeum megnyitására tekintettel, első helyre kívánkozik a tüzér-fegyvernem fejlődését áttekintő két tanulmány.

Ernst Stenzel a 2. számban a 17—18. századi későfeudális, majd a 4. számban a 19. századi kapitalizmus kori fejlődést összegezte. Bevezetőben megállapította, hogy a kapitalizmus elemeinek megjelenésével változás állt be a hadügyben is. Az állandó zsoldos hadseregek kialakulásával vált a gyalogság és a lovasság mellett valódi fegyvernemmé a tüzérség is a 18. század első felében. A tüzérség fejlesztésében a 17. században Franciaország

járt az élen, de hamarosan egész Európa átvette a tapasztalatokat. A technikai újítások lehetővé tették az ágyúk nagyobb számban való öntését, a kőgolyókat vasgolyó és kartács váltotta fel. A mozsarak és tarackok robbanó, gyújtó és világító lövedékekkel tüzeltek. A jobb lövedékek és a kiképzés tökéletesítése lehetővé tette a tűzgyorsaság és a tűzhatás fokozását. Ezt segítették elő a későbbiekben a matematikai-ballisztikai alapvetések is. A lövegsúly, csőhossz, kaliber, lövedéksúly, töltet és lőtávolság összefüggéseinek vizsgálata a kaliber csökkentését, a töltetnek a lövedéksúly felére-harmadára való leszállítását és a lövegek súlyának csökkentését eredményezte. A tüzérség, hatásfokának ily módon való növekedése ellenére is, csupán még kisegítő fegyvernem maradt a 18. század közepéig. Ekkor a lövegek számának gyarapodása, a kaliber egységesítése, a tábori tüzérsztyályok és -ezredek megszerzése egyenrangúvá tette a másik két fegyvernemmel. Mindez változást eredményezett a harcászatban is, az útegek a vonalban felállt gyalogság előtt vagy

mellett foglaltak el tüzelőállást, lehetőleg uralkodó magaslatokon. A célzótávolság általában 2000 lépés volt.

A tábori tüzérség mellett önálló fejlődési irányt vett az ostrom-, a partvédő- és hajótüzérség, sőt megjelent a 18. század végére, az útközetek kimenetelét lassabbá tevő tábori nehézütegek megsegítésére, a 2—6 fontos ágyúkkal felszerelt lovas-tüzérség is.

A 19. században a kapitalizmus áttérése lehetővé tette az ipari teljesítőképesség fokozását, a fegyver és lőszer jó minőségű tömeges gyártását. Újabb fejlődés állt be a hadügyben is. Az oszlopharcszakat, a gyalogság tömegeinek szuronyrohama, módosította a tüzérség szerepét. A lövegek zöme tartalékban várta, hogy a főparancsnok döntő pillanatban és döntő helyen vesse be a csata eldöntésére. Ez megkövetelte a mozgékonyaság fokozását. A lövegeket tovább egységesítették, számukat állandóan gyarapították. A század közepén megkezdtek a nehézlövegek gyártását, elsősorban az ostromtüzérség számára. A hátultöltés és a huzagolt cső technikai újítása sokat segített a lőtávolság növelése és a találati pontosság fokozása terén. A lövegek modernizálásával párhuzamosan tökéletesítették a lövedékeket is. A hajótüzérség megkezdte a lövegek páncélzattal való védelmét. Ez a robbanólövedékek fejlesztését eredményezte.

A tüzérség fejlődése visszahatott a harcászat fejlődésére is, a gyalogság rajvonásban és azt követő századoszlopokban vette fel a harcot az ellenséggel, hogy csökkentse az ellenséges tüzérség pusztító hatását. Mindez egyúttal megkövetelte a saját tüzérséggel való egyeztetést, csírájában itt jelentkezett az összefegyvernemi harcászat.

A század végi imperialista fejlődés a tömeges termeléssel olcsóbbá tette a haditechnika gyártását. Ekkor fejlesztették ki a tüzérség számára a gyorstüzelő lövegeket, a füst nélküli löport, a robbanógránátot, a léghajók elleni harcra az első léghajó lövegeket, továbbá rakétákat, majd a gépágyút, a csőhátrasiklást gátló hidraulikát, egységes lövedéket, tökéletesített elsütőszervezetet stb. A technikai újítások mellett a harcászat még mindig a tábori ütegek nyílt felvonulását, a közvetett célzású tüzelést, a gyalogságnak az ellenséges állásokig való követését helyezte előtérbe. A katonai vezetők ekkor még nem ismerték fel a haditechnika által nyújtott új lehetőségeket — fejezte be elemzését Ernst Stenzel.

Az 5. számban közölték *Helmut Schnitter* tanulmányát az 1776—1783 közötti amerikai függetlenségi háborúról „**Polgári forradalom és forradalmi háború**” címmel. Már ez a cím is jelzi a marxista—leninista hadtörténelem állásfoglalását, amely ezt a háborút nemcsak az angol gyarmatosító hatalom elleni küzdelemnek, hanem elsősorban polgári forradalomnak tekinti, amelynek során a feltörekvő amerikai burzsoázia biztosította osztályuralmát, és egyúttal megszüntette a gyarmati elnyomást.

A tizenhárom gyarmat egyesülését a forradalom során a belső piac fejlődése kényszerítette ki. A szemben álló erők képlete nem egyszerűen a gyarmatosítókra és a gyarmatosítás ellen küzdőkre korlátozódott. A gyarmaton élők között is voltak reakciós erők — így a hivatalnokréteg mellett tőkésék is —, amelyek az anyaországhoz tartozás mellett álltak ki, a függetlenségért küzdők tömegét ugyanakkor a helyi ipari és pénzügyi, valamint ültetvényes burzsoázia mellett farmerek, városi plebejus erők, bérmunkások alkották. A gyarmatokra rótt terhek elviselhetetlen fokozása érlelte meg a forradalmi helyzetet.

A robbanásra az 1773-as bostoni tea-délután adott jelt, megkezdődött a forradalmi erők fegyveres gyülekezése, a néptömegek felkészülése — milíciakötélekben — a harcra. Velük szemben az angolok jól kiképzett, felszerelt zsoldoseregei álltak, az utánpótlásnak azonban az anyaországból kellett érkeznie.

1775-ben mindenestre a gyarmatok vezető politikusai felismerték egy hadsereg megszervezésének szükségességét, amelyet George Washington parancsnoksága alatt önkéntesekből toboroztak. A felkelők harmadik erőforrása erős flottájuk volt. A függetlenségi háború során a gyarmatosítók vásárolt német zoldosokkal, míg a felkelők Európából érkezett különböző nemzetiségű önkéntesekkel erősödtek.

A háború első szakaszában döntő politikai lépések történtek, az 1776. július 4-i függetlenségi nyilatkozat és az 1777. november 15-i konföderációs cikkek elfogadása, az 1778. február 8-i amerikai—francia szövetségkötés. Ezekre támaszkodva sikerült a széles néptömegeket a forradalom érdekében mozgósítani és kiegyenlíteni a kezdeti katonai kudarccokat. A háború második szakaszában, 1778 tavaszától 1782 tavaszáig, az ekkor megkötött **előzetes békéig**, a katonai erőviszonyok is az Egyesült Államok javára változtak meg. Ehhez jelentős nemzetközi segítség is járult. Ennek következté-

ben az angolok fokozatosan az amerikai területek kiürítésére kényszerültek. 1783. szeptember 3-án pedig a párizsi békével az Egyesült Államok függetlensége nemzetközi jogi elismerést nyert. Ezzel új polgári állam született, amely biztosította a kapitalista fejlődés fellendülését ezen a kontinensen is — zárta tanulmányát Helmut Schnitter.

Valamennyi számban folytatódott a vitafórum a militarizmus eredetéről és fejlődéséről.

A hozzászólások közül *Frank Bauer* és *Karl Schmiedel* a német szociáldemokrácia 1865—1875 közti militarizmusképét elemezte az 1. számban. Rámutattak, hogy Marx és Engels tudományos hadügyi tanítására támaszkodva a forradalmi német szociáldemokrácia a kapitalista kizsákmányolás elleni harc során fejlesztette ki a porosz—német militarista állammal, a fegyverkezéssel, kardcsörtetéssel és fokozódó elnyomással, továbbá a saját soraiban jelentkező opportunizmussal szembeni antimilitarista koncepcióját.

E kérdéskörben önálló tanulmányban foglalkozott a 6. szám hasábjain *Horst Giertz* és *Wolfgang Küttler* a militarizmus kérdésének Lenin műveiben való tárgyalásával. A szerzők rámutattak, hogy Lenin szoros összefüggésben tárgyalta a militarizmus és az imperializmus problematikáját, és a militarizmus fogalmának tartalmi meghatározásakor a monopolkapitalizmusban eredő szociálisgazdasági gyökerekből indult ki. Elemzése módszerét tekintve, Lenin az imperializmus 20. század eleji fejlődését és az akkori imperialista háborúkat tartotta szem előtt. Következtetései az imperializmus és a militarizmus közti összefüggésekre, és így a néptömegek antiimperialista és antimilitarista harcának egybefonódására vonatkoztak.

Bernhard Mahlke a 2. számban közölt hozzászólásában a militarizmus és a Hitler-fasizmus összefüggését elemezte és rámutatott, hogy mindkettő a monopolkapitalizmus belső és külső agresszivitásából fakadt, egymást kölcsönösen feltételezte és egymásba sokszorosan átfolyt.

Ezt a hozzászólást jól egészítette ki a 3. számban *Klaus Drobisch* írása a német antifasizták antimilitarista munkájáról, amelyben azt hangsúlyozta, hogy a fasiszta diktatúra megdöntéséért, a proletárforradalomért vívott harc szorosan egybefonódott az imperialista háború megakadályozásáért, a békéért vívott küzdelemmel.

Gerhart Hass az 5. számban további

kutatásra ösztökélt hozzászólásával a fasiszta rendszer katonai vezetőinek a politikai vezetés döntéseiben játszott szerepét illetően.

Az antiimperialista, antimilitarista harc témaköréből elsőként *Walter Wimmer*nek a 3. számban megjelent tanulmányát emeljük ki, amelyben Ernst Thälmann-nak a Szovjetunió megvédését illető felfogását elemezte. Ernst Thälmann az oroszországi forradalom győzelmét követően a proletariátus antiimperialista harcát egyúttal a szovjethatalom biztosításáért vívott küzdelemnek is tekintette, és így Leninnek a proletárforradalom egy országbeli győzelméről és a proletár világorradalomról vallott nézetét képviselte. Ezért erőteljesen fellépett a trockistákkal és ultrabalosokkal szemben, többek között a Komintern 1926-os konferenciáján. A szovjethatalom védelmére mozgósított minden forradalmárt az első imperialista agressziótól kezdve állandóan.

Mindenkor az volt Ernst Thälmann meggyőződése, hogy az első szocialista állam léte döntő tény a nemzetközi proletariátus osztályharca szempontjából, ezért az imperialista támadásokkal szembeni megvédése internacionalista kötelesség. A szovjetellenes hadikészülődések elhárítását egyúttal minden egyes imperialista állam munkásosztálya érdekében állónak is tartotta, mivel a hadikészülődések egyúttal együttjártak az elnyomás és kizsákmányolás fokozódásával. A Szovjetunió védelméért szervezett harcot ugyanakkor a békéért vívott küzdelemnek is tekintette, míg az antimilitarista harccal elháríthatónak tartotta a szovjetellenes intervenciók háborút.

A fenti elemzést jól egészíti ki szintén a 3. számban *Edgar Doehler* és *Egbert Fischer* tanulmánya Ernst Thälmannnak a német munkásmozgalom 1929—1933 közti antifasizta fegyveres harcához való hozzájárulásáról. A fasizmus fokozódó előretörésére tekintettel Ernst Thälmann az NKP döntő feladatának a dolgozó tömegek mozgósítását látta, hogy megvédjék a demokratikus és szociális jogokat, elhárítsák a fasiszta veszélyt. E harcban legerősebb és leghűségesebb szövetségeseinek a szovjet államot és annak Vörös Hadseregét tekintette, és egyúttal az első proletárdiktatúra megvédésére is mozgósított. A proletariátus önvédelmi szervezetének szükségességét is világosan látta, és a Vörös Frontharcos Szövetség 1929. május 6-i betiltását követően annak illegális fenntartásáért állt ki. Ugyanakkor indítványozta új legális vé-

delmi szervezetek létrehozását is a fokozódó fasiszta terrortámadások elhárítására. Így jött létre az NKP vezetésével 1930-ban a Fasiszma Elleni Harci Szövetség, mint egységfront-jellegű, pártok fölötti tömegszervezet, amelyet a demokratikus centralizmus elve szerint szerveztek meg. Ezen túlmenően 1931-ben illegálisan megszervezte az NKP a fegyveres önvédelmi osztagokat is. A Vörös Frontharcos Szövetség és a Fasiszma Elleni Harci Szövetség tagjai továbbra is fegyvertelenek maradtak. Folyt azonban a tömegek antifasiszta mozgósítása, és 1932-ben az NKP vezetésével megalakult az Antifasiszta Akciófront, majd a Tömegönvédelmi Mozgalom is. Mindez mégsem volt elégséges a fasiszta hatalomátvétel megakadályozásához — ezzel zárul ez a tanulmány.

Arnold Reisberg tanulmánya a 6. számban az 1934. februári ausztriai fegyveres osztályharcok katonapolitikai vetületét vizsgálja. A nemzetközi és az osztrák munkásmozgalom antifasiszta küzdelmének e jelentős eseménye Ausztria államapparátusának fokozódó fasizálódása következtében következett be. Az Osztrák Kommunista Párt 1933-as betiltása után a munkásosztállyal szemben még brutálisabban fellépő erőszakszervezet elleni harcra szóló jeladást a Szociáldemokrata Párttól várták a dolgozó tömegek. Ez azonban, az illegális Kommunista Párt követelése ellenére, késett, ugyanakkor a dolgozók elkeseredettsége nőtt. Így 1934. február 12-én a linzi szociáldemokrata munkásotthon rendőri átkutatása tűzharccá változott és ez a későbbi fasiszta diktatúra elleni harci jeladássá vált.

Hamarosan egész Linzre kiterjedt a fegyveres harc, de már ekkor megmutatkozott az alapvető gyengeség, a központi vezetés hiánya, a harccselekmények összehangolatlansága. Az egyes csoportok elszigetelten vették fel a küzdelmet, és szükségszerűen vereséget szenvedtek a túlerőben levő karhatalommal szemben. A linzi harcok hírére Bécsben a szociáldemokrata vezetés kényszerült általános sztrájkra felhívni és az illegalitásba szorított fegyveres önvédelmi osztagait mozgósítani. A kezdeményezést azonban átengedte a kormánynak, amely azonnal kihirdette a rendkívüli állapotot és a rendőrség mellett tüzérséggel megerősített katonai alakulatokat vetett be a munkások ellen. A harc a proletariátus részéről itt is elszigetelt csoportokban folyt, mindenesetre egyes helyeken egészen február 15-ig.

Fegyvert fogtak Felső-Ausztria, Stájerország és Tirol ipari proletárai is, de elmaradt Alsó-Ausztria dolgozóinak Bécs számára oly fontos felkelése, és a többi tartomány sem mozdult meg. Nem valószínű meg az általános sztrájk sem, a közlekedési dolgozók és mások korábbi kudarcaik miatt nem csatlakoztak. Az államapparátus győzelme így nem volt kétséges, és ezt brutális megtorlás követte.

Az általános fegyveres felkelés elmaradása elsősorban a szociáldemokrata fegyveres önvédelmi csoportoknak a tömegektől való elszigeteltségére és magáramaradására, a munkásosztály megosztottságára és a marxista—leninista párt vezető szerepének hiányára volt visszavezethető. A kudarcból az Osztrák Kommunista Párt levonta a következtetéseket, és közvetlen feladatnak ezután a demokratikus és szociális jogok visszaállításáért vívandó harcot tűzte maga elé — fejezte be fejtegetését *Arnold Reisberg*.

A fegyveres antifasiszta küzdelemmel foglalkozik *Roland Jäntsch* tanulmánya is a 3. számban, amelyben a spanyolországi német interbrigadisták katonai szervezeteit dolgozta fel. A fasiszma és antifasiszma közti világméretű harc jegyében a Spanyol Köztársaság népfrentállamának megvédésére, a spanyol néphadsereg fegyveres támogatására 54 országból 35 000 önkéntes sietett, köztük mintegy 5000 német kommunista és antifasiszta. A német interbrigadisták többsége a XI. Nemzetközi Brigádban szolgált, ezt német brigádnak is tekintették. Ez a brigád a német antifasiszta—demokratikus néphadsereg csíráját jelentette. 80 százalékban munkások, mellettük parasztok és értelmiségiek alkották. Politikai szempontból 70,8 százalékuk kommunista és ifjúkommunista volt, 8,7 százalék tartozott más munkáspárthoz, míg a többiek pártonkívüliek voltak. A XI. Nemzetközi Brigád élén politikailag megbízható, magas képzettségű parancsnokok álltak, egy időben a magyar München Ferenc. Politikai-ideológiai segítőként komisszárok álltak a parancsnokok mellett. Század szinten és ettől felfelé működtek pártszervezetek választott vezetőséggel.

A kommunista pártszervezetek tevékenysége döntően hozzájárult a nehézségek leküzdéséhez, a magas harci érték biztosításához, a hadi sikerekhez és a proletár internacionalizmus erősítéséhez is. A XI. Nemzetközi Brigádban a kezdeti német többség mellett ugyanis időlegesen és egyre növekvő számban 25 más nemzet önkéntesei is szolgáltak. A

brigádon belüli szilárd fegyverbarátság hozzájárult a többi nemzetközi és spanyol brigáddal való szoros harci közönség érzésének tudatos vállalásához is.

A XI. Nemzetközi Brigád harci értékének fokozódásához is hozzájárulást jelentett a szovjet kiképzők és tanácsadók tevékenysége, a szovjet fegyverszállítás. A szovjet segítség ugyanakkor tovább szilárdította a fasiszmus fölötti győzelemben vetett hitet a német kommunisták és antifasiszták körében — fejtette ki befejezésül Roland Jäntsch.

A második világháborúval foglalkozó publikációk közül elsőként *Leonyid P. Kozlov*nak a 4. számban megjelent, a szovjet hadsereg lövészegységeinek a Nagy Honvédó Háború alatti páncélelhárító tevékenységét tárgyaló tanulmányáról teszünk említést. Ebben az 1936-os Ideiglenes Tábori Szolgálati Szabályzat kibocsátásától a Nagy Honvédó Háborúban aratott győzelemig kíséri nyomon a lövészcsapatok ellenséges páncélos támadásokkal szembeni védelmének kérdését. Részletesen elemzi a páncélelhárító tűz, a páncélosok elleni műszaki záruk, a saját harcokocsikkal végrehajtott ellenmanőver, valamint az élőerők és tűzeszközök ellenséges páncélosokkal szembeni fedezésének fejlődését.

Azzal a hatással, amelyet a szovjet hadseregnek a Nagy Honvédó Háborúban aratott győzelme a hadseregen belüli hazafias és internacionalista nevelésre gyakorol, az 1. és a 2. számban *Alekszej A. Jepisev* tanulmányai foglalkoznak. Részletes elemzéssel bizonyítja, hogy ez a győzelem hatalmas lehetőségeket nyújt a nevelőmunkában, ugyanakkor a szovjethatalom erkölcsi-politikai potenciáljának fontos alkotórésze, amely az idő múlásával sem veszít jelentőségéből és értékéből, a szovjet embereket továbbra is új hőstettekre serkenti.

Ugyancsak az 1. számban a szovjet harci hagyományoknak az NDK Nemzeti Néphadseregében folyó osztályharcos nevelésben játszott szerepét tárgyalja *Siegfried Mai* és *Werner Thiel* közös tanulmánya.

Heinz Kessler az 1. számban az NSZEP-nek azt a történelmi szerepét elemzi, amelyet az NDK Nemzeti Néphadseregének modern szocialista hadsereggé való fejlesztésében játszott.

A 2. számban *Hans Höhn* közöl érdekes tanulmányt a Nemzeti Néphadsereg szárazföldi haderején belüli hadelméleti fejlődéséről.

A 2. számban *Albrecht Charisius* az imperialista katonai koalíciókról és a NATO stratégiájáról közöl történelmi áttekintést, a 3., 5. és 6. számban pedig *Tibor Dobias*-szal közösen áttekinti a NATO katonai stratégiájának fejlődését az 1950-es, az 1960-as és az 1970-es években.

Az 5. számban *Gerd Schimansky-Geier* tanulmánya jelent kiegészítést ehhez, amennyiben részletesebben tárgyalja Görögország és Törökország jelentőségét a NATO déli szárnya szempontjából.

Más tekintetben nyújt kiegészítést a militarizmusról szóló vita keretében a 4. számban megjelent hozzászólás, amelyben *Georg Heitsch* az NSZK legfelsőbb katonai vezetéséről szól a militarizmus szemszögéből.

A fent jelzettekén kívül még több tanulmány és közlemény, forráspublikáció és visszaemlékezés jelent meg a *Militär-geschichte* 1976-os évfolyamában, amelyek igényt tarthatnak a magyar közönség érdeklődésére is, és amelyekről csupán hely hiányában nem ejtünk most szót. (*Zachar József*)